

EFSHAR - The Association for the Development of Social and Educational Services

---

גישות הורים ושיפוט מוסרי

Author(s): משה ארד and גבריאלה מיגלין

Source:

Mifgash: Journal of Social-Educational Work /

מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית

(ינואר שבט תשנ"ב), pp. 57-61 / No. 2 1992

Published by: EFSHAR - The Association for the Development of Social and Educational Services

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23690134>

Accessed: 08-07-2016 06:57 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

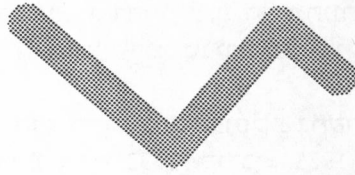
JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

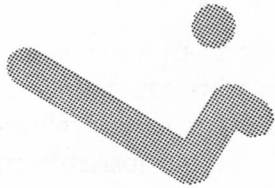
EFSHAR - The Association for the Development of Social and Educational Services is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to

Mifgash: Journal of Social-Educational Work / מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית.

<http://www.jstor.org>

גישות הורים ושיפוט מוסרי

גבריאלה מיגלין

העבודה נערכה בהנחייתו של פרופ' משה אדד, במסגרת עבודת גמר לתואר שני, במחלקה לקרימינולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

רקע תיאורטי

הספרות המחקרית והעיונית העוסקת בנושא מוסריות, מתייחסת להיבטים שונים הנכללים בתחום זה, כגון: התנהגות מוסרית, שיפוט מוסרי, התפתחות מוסרית, פרופיל מוסרי.

קיימת הסכמה בכך, שגורמים סביבתיים ממלאים תפקיד חשוב בהתפתחות המוסרית של הילד. כידוע, התנהגות גלויה של האדם יכולה להיות מושפעת מחיזוקים אישיים וחברתיים, אולם השפעתם של חיזוקים אלה הינה, בדרך כלל, לטווח קצר. תהליך שיוביל להתנהגות מוסרית מוכרח להיות מלווה בהטמעה פנימית של המערכות הנורמטיביות. משום כך, חשוב שתהליך זה יהיה מלווה בהתפתחות החשיבה והשפיטה המוסרית (אדד, 1972). לפי Wright (1971), שיפוט מוסרי מבטא את היכולת לחשוב, לחוות ולהתנסות באופן רעיוני ותיאורטי בלבד. במחקר הנוכחי, התייחסנו לשלוש תיאוריות מרכזיות בפסיכולוגיה התפתחותית, המגדירות שיפוט מוסרי והתנהגות מוסרית בהיבטים שונים:

(א) התיאוריה הפסיכואנליטית – המדגישה את הצד האפקטיבי-מוטיבציוני של השיפוט המוסרי ועוסקת בתוקפנות, ברגשות אשם, במדדים להתפתחות השפיטה המוסרית (פרויד, 1923; מנינגר, 1938; אדד, 1972, 1989).

(ב) תיאוריית הלמידה – המדגישה את הצד המצבי, דהיינו, את ההתנהגות הנצפית במצבי קונפליקט, יחד עם השפעה אפשרית של גורמי סביבה (בנדורה, 1969; דילרד, 1939).

(ג) התיאוריה הקוגניטיבית – המדגישה את הצד הקוגניטיבי ועוסקת בחקר ההנמקות הקיימות מאחורי הפעלת שיפוט מוסרי (פיאז'ה, 1932; קולברג, 1975; אדד, 1987, 1988, 1989).

התייחסנו להופעת התוקפנות של הילדים דרך שלוש התיאוריות.

גישות הורים

בגישות ההורים הכוונה לסבך הגישות, הפעולות ודרכי ההתנהגות אשר זורמים מצד ההורים כלפי הילד. הכוונה היא לדרכי הסוציאליזציה, לטכניקות של הפעלת משמעת, לאמצעי עידוד לעומת עונש, לאווירת הבית הכללית. הרעיון המרכזי הוא שמשתנים מסוימים, או גישה מסוימת של ההורה, פועלים בצורה מיוחדת לגבי כל ילד ומהווים גורם חשוב בקביעת צורת התפתחות אישיותו. ניתן לומר, שהורה הנוקט משמעת פסיכולוגית, מספק לילד הסברים מילוליים ומאפשר לו לפתח אחריות אישית, בניגוד להורה הדוחה, היוצר תלות בין הילד לבין גורמים חיצוניים.

מצב של סכסוך בין-הורי, מסרים לא ברורים, דחייה מצידם, יכול להוביל לשלב דיכאוני אצל הילד. מקליין (1970) סבור שדיכאון נגרם כתוצאה מאובדן היכולת לשלוט באופן יעיל בסביבה הבין-אישית. מחקר שנערך בארץ, בחן את רגשותיהם של ילדים דיכאוניים כלפי הוריהם. נבדק כיצד הם תופסים את יחסי ההורים כלפיהם ומהי תפיסתם לגבי איפיונים חשובים אחרים של הסביבה המשפחתית-חברתית. התוצאות הראו, שהקבוצה הדיכאונית הביעה מידה רבה יותר של רגשות שליליים, הן כלפי האב והן כלפי האם. למידת התנהגות מחייבת העברת מסר ברור, אם בדיבור ישיר ואם בהדגמה. עד כמה שידוע לנו, אין תו אופי כללי של התנהגות נורמטיבית בכל סיטואציה (דנציגר, 1971).

המונח "תוקפנות" תופס מקום חשוב בענפים שונים של מדעי ההתנהגות. באס (1961) מסכם, כי המונח "תוקפנות" כולל בתוכו מספר רב של תגובות השונות ביניהן במובנים רבים. הוא קבע שלושה מימדים דיכוטומיים של תוקפנות: פיסית-מילולית, פעילה-סבילה וישירה-עקיפה. ניתן למצוא בספרות המקצועית הבחנות נוספות, כגון זאת שבין תוקפנות של עוינות לבין תוקפנות אינסטרומנטלית. אברהם ואחרים (1911) ייחסו תפקיד מרכזי לתוקפנות בהתפתחות הדיכאון. נושא זה נידון בהרחבה בעבודות מחקריות רבות (קציר, 1963; קאמי, 1970; לורנץ, 1973; קרלי, 1958; 1964; אדד, 1980, 1989).

בעבודה הנוכחית, נבדק הקשר בין שיפוט המוסרי של הילד לבין גישות הוריו, וכן הקשר שבין משתנים אלה לבין התוקפנות ו/או הדיכאון שבו.

השערת המחקר היתה, כי גישת הורים כשהיא מקבלת וחמה, קשורה בהתפתחות היכולת לשיפוט מוסרי מבוגר, ושני אלה קשורים לרמה נמוכה של תוקפנות.

השערה נוספת שנבדקה, התייחסה לדיכאון של הילד. שיערנו, כי אצל הורים הנוקטים גישה דוחה (לא מקבלת), נמצאה רמת דיכאון גבוהה בילד. אכן, הממצאים תומכים בהשערות אלו.

אוכלוסיית המחקר כללה 172 תלמידים מכיתות ז'–ח' מבתי ספר אינטגרטיביים. נאמר לילדים שהם עומדים להשתתף במחקר הנערך על ידי האוניברסיטה, הבודק רגשות ודעות של ילדים במצבים שונים. הועברו ארבעה שאלונים. הודגש, כי השאלונים הם אנונימיים.

תוצאות המחקר

ההשערה הראשונה, המתייחסת לקשר בין גישות ההורה לבין שיפוט המוסרי של הילד, אושרה. בחרנו להשתמש בשאלון הבודק ארבע גישות הורים: מקבלת, דוחה, אוטונומית ושולטת. השאלון לבדיקת שיפוט מוסרי מתבסס על התיאוריה של פיאז'ה, והוא בודק את רמת הריאליזם והרלאטיביזם של הילד.

נמצאו הבדלים מובהקים בין גישות הורה לבין רמת השיפוט המוסרי של הילד ($p < 0.01$). ככל שקבלת אב–אם היתה גבוהה יותר, כך נמצאה רמת השיפוט המוסרי של הילד גבוהה יותר.

בניתוח קורלציות (פארסון), מצאנו קשר בין רמות השיפוט המוסרי של הילד לבין סוגי התוקפנות ברמת מובהקות של $p < 0.01$ ו- $p < 0.05$.

מבחני T מראים שישנם הבדלים בין ממוצע רמות התוקפנות בשיפוטים השונים; מצאנו ציוני תוקפנות גבוהים יותר, כאשר השיפוט המוסרי של הילד היה נמוך יותר. במחקר נמצא קשר בין גישת ההורה לבין רמת הדיכאון של הילד: ככל שהאב והאם נתפסים כיותר מקבלים וחמים בגישתם, רמת הדיכאון של הילד נמצאה נמוכה יותר. תוצאה דומה מצאנו אצל הורים המאפשרים יותר אוטונומיה לילד.

בבדיקת הבדלים בין בנים לבנות לגבי סוגים שונים של תוקפנות, נמצאו הבדלים מובהקים. בנים – נמצאו יותר תוקפנים בכל סוגי התוקפנות (תקיפה, עקיפה, התפרצות, מילולית, טינה). מימצאים דומים נמצאו במחקרה של האוהבה דפני (1978), בנושא תוקפנות בבית הספר. חוקרים מדגישים כי לא רק המורות נוטות לראות את הבנים תוקפנים יותר בכיתה, אלא גם הבנים עצמם נוטים לדרג עצמם תוקפנים יותר, בהתייחס לפרובוקציות תוקפניות בבית הספר ובכלל, וזה כנראה, בהתאם לסטראוטיפ המיני המצופה מהם.

במחקר הנוכחי נמצאו הבדלים מובהקים ברמת הדיכאון בין בנים לבנות. בנים נמצאו דיכאוניים יותר מבנות, באופן מובהק.

בגישות השונות של ההורים מצאנו הבדלים בין בנים לבנות, בדיווח העצמי שלהם ובגישות אחדות: בנים תפסו את האב כיותר מפעיל שליטה בגישתו, מאשר בנות. בנים דיווחו על דחיית אב ואם גבוהה יותר, מאשר בנות. בנות תופסות את האם כיותר מקבלת, מאשר בנים, וגם כמפעילה יותר שליטה בגישתה, לעומת בנים שתפסו את האב כמפעיל יותר שליטה.

ניתן, אולי, להסביר את רמת הדיכאון הגבוהה שנמצאה אצל בנים, כקשורה למימצא האחרון. בנים תופסים את ההורים כיותר דוחים בגישתם, וזו התפיסה הסובייקטיבית של הנבדק לגבי ההתייחסות כלפיו – משתנה פסיכולוגי חשוב במחקרנו. לכן, בחרנו בשאלון דיווח אישי. מעניין לדעת מה הילד מרגיש ולא מה ההורים עצמם מדווחים על גישתם כלפי הילדים.

סיכום

מטרת עבודה זו היתה לבדוק את השפעת המשתנים הפסיכולוגיים על רגשותיו והתנהגותו של הילד, תוך דגש על אופן הדיווח הסובייקטיבי של הילד. ידע הולם בנושא זה הכרחי לראיית חשיבות היחסים בין הורים לילדים, בהתפתחות הכללית של האישיות. בדיקת גישות הורים, ומשתנים נוספים שנבדקו במהלך העבודה, חיוניים גם לצורך הכנת תכניות התערבות ומניעה בקרב ילדים ובני נוער. במחקרים שנערכו בנושא יחסי הורים-ילדים, קיימת הסכמה בטענה שהזדהות הורית משחקת תפקיד חשוב בלמידת דפוסי התנהגות.

מחקר זה מציע מימצאים ראשוניים. נבדקה ההשפעה המשולבת של גישת הורים עם השיפוט המוסרי של הילד, על רמת הדיכאון והתוקפנות שבו. החידוש הוא, בראייה הכוללת של המשתנים יחד.

המימצאים שהוצגו מתייחסים לחלק מן המשתנים שנבדקו עד כה, והם מהווים שלב ראשון של המחקר הנוכחי שנמצא בשלבי עיבוד סופיים. תוצאות סופיות יוצגו בהמשך.

מקורות

- אדד, מ. "האני העליון אשר על המוסר". **יהדות וחינוך** 1985, 81-102.
- אדד, מ. "שפיטה מוסרית ובלתי מוסרית והתנהגות האדם". **המדורשיה**, כרך כ'-כ"א, תשמ"ז-ח'. איזיקס, ס. (1963). **התפתחות חברתית של ילדים קטנים**. תל אביב: ספרית פועלים.
- זיו, א., בננהויז, ש. (1972). מבחן אוטונומיה שיפוטית. מא"ש, ת"א.
- פרויד, א. (1978). **תקינות ופאתולוגיה בילדות**. הערכות על ההתפתחות. הוצאת דביר.
- Allinsmith, W. & Greening, T.E. (1955). "Guilt over anger as predicted from parental discipline." *American Psychologist*, 10, 320 (Abstract).
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

- Becker, W. (1964). "Consequences of different kinds of parent discipline." in M.L. & L.W. Hoffman, *Review of Child Development Research*, vol. 1, 169-208.
- Becker, W. & Krug, R. (1964). "A circumplex model for social behaviour in children." *Child Development*, 35, 371-396.
- Buss, A.H. & Durkee, A. (1957). "An inventory for assessing different kinds of hostility." *Journal of Consulting Psychology*, 21, 543-549.
- Hoffman, M.L. (1963). "Child-rearing practices and moral development." *Child Development*, 34, 295-318(a).
- Hoffman, M.L. (1963). "Parent discipline and the child's consideration for others." *Child Development*, 34, 573-588(b).
- Kovacs & Deck, A. (1977). *Children's Depression Inventory*.
- Sears, R.R.; Maccoby, E.E. & Levin, H. (1957). *Patterns of child rearing*. Ill: Row, Peterson, Evanston.
- Schaefer, E.S. & Bell R.Q. (1958). "Development of a parental attitude research instrument." *Child Development*, 29, 339-361.
- Ziv, A. "Measuring Aspects of Morality." *Journal of Moral Education*, 1976, 5, 189-201.